

УДК 373.3:37.013.42

О. В. Ілліна,
кандидат педагогічних наук, доцент;
О. А. Павленко,
студентка

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

АДАПТАТИВНО-РОЗВИВАЮЧА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто деякі аспекти проблеми соціалізації молодших школярів. Відображено результати проведеного діагностичного експерименту. Проведене дослідження дає можливість прогнозувати і коректувати процес соціалізації. У статті також розкрито форми і методи роботи соціального педагога щодо вирішення зазначеної проблеми.

В умовах постійних змін, які відбуваються в сучасному суспільстві, проблема адаптативно-розвиваючої соціалізації особистості виступає на перший план. Хоча це питання не є новим, але за умов швидкого зростання ритму і темпу життя, що спричинює підвищення вимог до людини як члена суспільства загалом і як творчої, активної особистості зокрема, дослідження процесу адаптативно-розвиваючої соціалізації набуває актуальності.

Українські філософи Г. Заїченко, В. Саратовський і І. Кальний, вивчаючи дану проблему, вважали, що в процесі життя індивіда відбувається взаємодія його з навколишнім середовищем, яка впливає на нього. Але зовнішні обставини впливають на дитину через внутрішні умови, через ті якості, що в неї сформувалися раніше. При цьому в організмі, що розвивається, виникають суперечності між вимогами, які ставить життя і суспільство до особистості, і тим, чим вона вже володіє. Звідси прагнення людини до подальшого пізнання світу, до збагачення свого досвіду [1].

Сутність адаптивно-розвивальної концепції соціалізації полягає в розгляді соціалізації як взаємодії людини, що триває все її життя, з навколишнім середовищем шляхом адаптацій, що змінюють одна одну, у кожній зі сфер життєдіяльності людини. Подальша адаптація індивіда, спираючись на новий, вищий рівень його соціалізації, відбувається ефективніше, дає йому змогу швидше піднятися на черговий рівень соціалізації [2].

Навчання у школі припускає виконання учнем ряду вимог, їх невиконання викликає стан фрустраційної напруженості. Для того, щоб школяр адаптувався до нових умов, він має знайти адекватні засоби і способи організації своєї поведінки. Сюди належать: орієнтування в ситуації, одержання необхідної інформації, мотивація до дотримання вимог, наявність визначених здібностей і можливостей, уміння враховувати не тільки реалізацію своїх потреб, а й інтереси і потреби інших.

Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити процес адаптативно-розвиваючої соціалізації молодшого школяра.

У дослідженні, яке було проведено в селі Куліші Ємільчинського району, взяли участь 80 дітей 1-3 класів Кулішівської ЗОШ № 1. Досліджувалося, наскільки діти сільської місцевості адаптовані до школи, рівень їх шкільної мотивації, стосунки в класі. Було використано три методики: малюнок "Що мені подобається в школі", малюнок "Мій клас" та анкета Н. Г. Лусконової для оцінювання рівня шкільної мотивації та адаптації.

За результатами методики "Що мені подобається в школі" (рис. 1) можна зробити висновок, що більшість дітей позитивно ставляться до школи, а отже процес їх адаптації проходить успішно. Але є і такі діти, в яких спостерігаються певні проблеми з навчанням та відвідуванням школи.

Рис. 1. Ставлення дитини до школи та навчальна мотивація.

Також було використано методику "Мій клас". Дане дослідження проводиться з метою виявлення міжособистісних стосунків дітей у класі, також з метою дослідження процесу адаптації до школи. У числі опитуваних були учні 1-3 класів. Дітям давалося завдання намалювати свій клас таким, яким вони його бачать.

У першому пункті, відповідність чи не відповідність малюнка темі, отримано такі результати:

16% опитаних дітей намалювали малюнки, які не відповідають темі. Це свідчить про те, що такі діти не адаптовані до навчання в школі, у них можуть бути конфлікти з однокласниками, вчителями. Також це вказує на невстигання учнів у навчанні;

49% дітей намалювали навчальні ситуації, що свідчить про високу шкільну мотивацію та навчальну активність. Таким чином можна сказати, що цей відсоток дітей добре адаптований до навчання в школі та не мають конфліктів з оточуючими. Вони добре навчаються та поведуться;

35% дітей намалювали ігрову ситуацію. Тому можна сказати, що такі діти непогано навчаються, мають позитивні стосунки з однокласниками, та в них гра переважає над навчанням.

Отже, в пункті відповідності малюнків темі помітно, що більша частина дітей, які адаптовані до школи, так як їх малюнки відповідають темі. Проте 16% дітей мають первинну емоційну дезадаптованість, показником якої є негативне ставлення до шкільного навчання, відмова відвідувати школу.

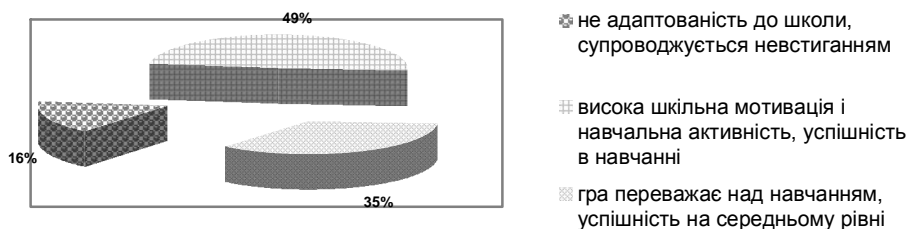

Рис. 2. Успішність дітей в навчанні.

У пункті наявності чи відсутності на малюнку того, хто малює, отримано такі результати:

38% дітей намалювали себе на малюнку разом з іншими дітьми. Це означає, що вони "включають" себе в образ свого класу, тому помітно, що адаптація до школи проходить успішно;

37% дітей не намалювали себе. Якщо дитина себе не малює, означає, що вона себе "не включає" в образ свого класу, що свідчить про те, що в процесі адаптації виникли труднощі;

9% дітей зобразили в класі тільки себе, тому це може вказувати на наявність проблем у відносинах з однокласниками та вчителем, або на егоцентризм;

16% дітей, що намалювали малюнок, який не відповідає темі.

За даними другого пункту можна зазначити, що більшість дітей, які намалювали себе, співвідносять себе з класом. Проте є й такі, які мають труднощі в адаптації та відносинах з однолітками, так як вони або не намалювали себе поряд з іншими, або інших поряд з собою.

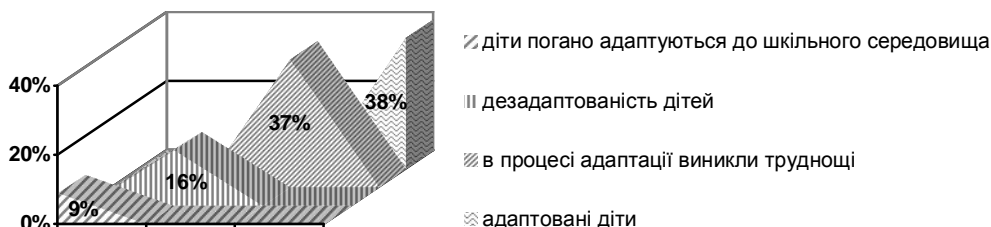

Рис. 3. Адаптація дитини до школи.

У третьому пункті розглядається наявність/відсутність на малюнку інших людей.

35% дітей намалювали вчителя, однокласників та себе, що свідчить про нормальний контакт дитини з учителем, однокласниками.

У 15% відсутність учителя, однокласників вказує на можливі проблеми у відносинах того, хто малює з тим, кого він "не включив" у малюнок.

Також 34% дітей на малюнку зобразили тільки стіни, шкільні меблі, квіти. Це вказує на зовнішню мотивацію. Проте за цим означенням не можна судити про дезадаптованість дитини.

У 16% дітей малюнок не відповідає темі.

Отже, за результатами третього пункту можна зробити висновок, що 35% дітей нормально контактують з учителем та однокласниками, так як на малюнку зображено і вчителя, і однокласників. Інші ж мають певні проблеми у відносинах з оточуючими (рис. 4).

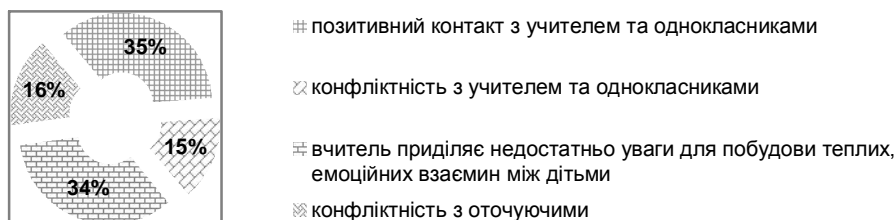

Рис. 4. Позиція в класі.

Методики "Мій клас" та "Що мені подобається в школі" є проєктивними, а отже не дають статистично достовірної інформації. Тому було проведено анкетування дітей 1-3 класів за методикою оцінювання рівня шкільної мотивації і адаптації Н. Г. Лусканової.

За результатами анкетування виявилося, що 25% дітей мають середній рівень адаптації. Дитина відвідує школу, добре навчається, має задовільні відносини в спілкуванні з оточуючими, проте процес адаптації знаходиться на середньому рівні. Це свідчить про те, що в дитини не задоволені інші основні потреби. Адже пристосування дитини до школи відбувається не одразу. Це досить тривалий процес, який пов'язаний зі значним напруженням усіх систем організму. Тому з часом діти, в яких середній рівень адаптації, можуть опинитися в категорії високого рівня шкільної адаптації.

23% дітей мають високий рівень шкільної адаптації. Такі діти швидко пристосовуються до різних життєвих умов, успішно навчаються, не мають конфліктів з однокласниками та вчителем. У дітей з високим рівнем адаптації добре розвинені розумова діяльність, темп психічних процесів, достатній розвиток логічного мислення та інше. Усе це дає змогу добре засвоювати новий матеріал та вдало його використовувати.

17% дітей мають зовнішню мотивацію. Такі діти відвідують школу не з метою засвоїти новий матеріал, навчитися чогось нового, а тому, що так хочуть їхні батьки, вони надіються на похвалу з боку вчителя. Звісно ж, такі діти не встигають з навчанням, проте стосунки з однокласниками в них позитивні.

21% дітей мають низький рівень шкільної адаптації. Такі діти не встигають в навчанні, у них можливі проблеми з однолітками та вчителями. Причини такого рівня адаптації можуть бути різні: низький рівень розвитку загальних здібностей, високий ступінь емоційної нестійкості, не сформованість мотиваційної сфери, високий рівень домагань на тлі низьких можливостей, особливості сімейного виховання, стиль керівництва педагогів.

Також виявилось 14% дезадаптованих дітей.

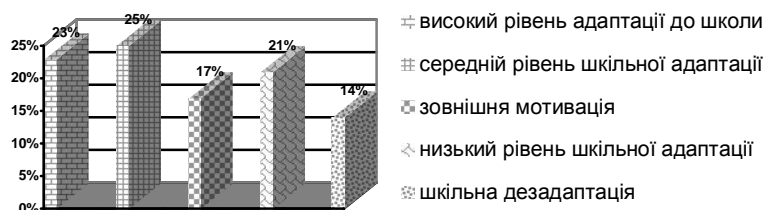

Рис. 5. Рівень шкільної адаптації.

Нами розроблено програму роботи соціального педагога щодо адаптації молодших школярів до школи. Вона складається з п'яти етапів (табл. 1)

Таблиця 1.

Програма роботи соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку

Етапи	Зміст роботи
І етап. Профілактика дезадаптації учнів до школи.	1. Робота соціального педагога з школярами.
	1.1. Соціально-педагогічна діагностика готовності дітей до школи.
	1.2. Індивідуальне консультування батьків (за потребою).
	1.3. Систематична участь соціального педагога в заняттях.
	1.4. Індивідуальна корекційна робота.
II етап. Контроль за процесом адаптації дітей до школи.	1. Спостереження соціального педагога.
	2. Дослідження процесу адаптації дітей до школи за допомогою методик, малюнок "Школа тварин" та "Колірний тест відносин".
	3. Індивідуальна бесіда соціального педагога з учнями початкових класів.
	4. Виявлення групи учнів, у яких виникли труднощі у процесі

	адаптації.
III етап. Дослідження причин труднощів у адаптації дітей.	1. Спостереження соціального педагога.
	2. Індивідуальна бесіда з дітьми.
	3. Анкетування вчителів, батьків.
	4. Індивідуальна бесіда з учителями, батьками.
	5. Індивідуальна діагностика:
	5.1. Особливостей пізнавальних процесів: методика "Десять слів", "Запам'ятовування геометричних фігур", "Знайди відмінність", "Назви одним словом", "Графічний диктант"...
	5.2. Дослідження особливостей особистості: "Неіснуюча тварина", "Дерево. Дім. Людина"...
	5.3. Дослідження міжособистісних відносин: у групі – "Соціометрія", у родині – "Малюнок сім'ї".
IV етап. Корекційна робота з учнями в яких виникли труднощі у процесі адаптації до школи.	6. Дослідження особливостей стилю сімейного виховання за допомогою опитувальника для батьків.
	7. Складання індивідуальних рекомендацій соціального педагога.
	Розвиток пізнавальних процесів. Вправа "Пиши кружечками".
	Розвиток мотиваційної сфери. Вправа "Дивись на руки".
	Розвиток довільності. Вправа "Палички та хрестики", "Перекручена павутинка".
	Соціально-педагогічна корекція гіперактивності. Вправа "Що робити?".
V етап. Повторна діагностика за результатами соціально-педагогічної корекції.	Соціально-педагогічна корекція тривожності. Вправи на розігрування страхів, малювання того, що дитина боїться.
	Соціально-педагогічна корекція розвитку навичок спілкування. Вправа "Два чи три склади". Гра "Кращий урожай", "Літери навколо".
	Повторна діагностика, за результатами колекційної роботи, здійснюється з метою визначення ефективності корекції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ануфриева А. Ф., Костромина С. Н. // Как преодолеть трудности в обучении детей. – М., 1998. – 178 с.
2. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч.-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 112 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.12. 2008 р.

Ильина О. В., Павленко А. А. Адаптивно-развивающая социализация младших школьников.

В статье рассмотрены некоторые аспекты проблемы социализации младших школьников. Отображены результаты проведенного диагностического эксперимента. Проведенное исследование дает возможность прогнозировать и корректировать процесс социализации. Рассмотрены формы и методы работы социального педагога.

Illina O. V., Pavlenko A. A. Socialization and Adaptation of Junior Pupils.

This article considers certain aspects of junior pupil's socialization problems. Featured also are the data of diagnostic experiment. The conducted research enables to foresee and correct process of socialization. The forms and methods of social teachers' professional activity are also defined.